

Güneşle Aydınlananlar

Enlightened By The Sun

NEFES
yayınları

ISBN: 978-605-5902-13-1

Kitap yayın no: 16

İstanbul, 2010

Derleyen: *Türkkad İstanbul Yayın Kurulu*

Yayın Kurulu: *Cemâlnur Sargut, Nazlı Kayahan, Neşe Taş, Aylin Atikler Yurdacan*

Türkçe Redaksiyon: *Gülten Kayan*

İngilizce Redaksiyon: *Aylin Atikler Yurdacan, Nazlı Kayahan*

Kapak Tasarımı: *Hümanur Bağlı*

Kitap Tasarım: *Adem Şenel*

Kapak & İç baskı: *Pasifik Ofset. Tel: 0 212 612 31 85*

Cilt: *Pasifik Ofset Tel: 0 212 612 31 85*

Nefes Yayınları;

Bağdat Cad. Güzel Sk. Bilkan Apt.

A Blok no:11/2 Selâmiçeşme, İstanbul

Tel: (216) 359 1020 **Faks:** (216) 359 4092

Allah'ın aynası, Mevlâna'nın aynası: Ayna olarak Şems ve Mevlâna

Omid Safi

UNC-Chapel Hill, Dinî Etüdler Bölümü

Mürşid ve mürid arasındaki münasebetin merkezîliği, İslâm tasavvufunun köşetaşlarından biridir. Hz. Peygamber ve Hz. Ali arasındaki ilişkiyi örnek almak üzerine kurulu olan bu bağıllıkta, sadece Allah'a değil, manidar bir şekilde mürşide de teslimiyet vardır. Bu durum genelde, dikey münasebet olarak tanımlanır. Lâkin tasavvuf tarihinde; bu dikey ilişki resmini karmaşıklaştıran lütuf, misal eşitliğinin olduğu ve zirvenin bâlâsında (*yüksek yer*) karşılıklı yansımaya doğru ilerleyen, bir kaç yatay ilişki de vardır. Bu ilişkilerde, iki ayna birbirlerinin karşısına konduğunda ne olursa, aynısı olur; ikisi arasına yerleştirilen şey sonsuz bir yansımaya şahittir.

Bu hal Mevlâna ve Şems arasında da aynen böyle olmuştur. Biri diğeri için bir aynadır. Lâkin aynı zamanda dönüştüren, kurtaran ve hatta onların saf kalpleri, dostluk ve sohbet paylaştığında simya gibidir. Allah'ın sonsuzluğuna dek uzayan, bu ayna ilişkisinde yüzyüze gelirler.

Bu yazıda ben üç yansımaya değineceğim: Mevlâna'nın yazılarındaki Şems yansımaları, Şems'in yazılarında Mevlâna yansımaları ve burada bir adım geri atıp Şems'in bu dünyadan kaybolmasından sonra devam edegelen karşılıklı yansımaya ve dönüşüm üzerine tefekkür. Bu kalıcı dönüşümde; sonsuzluk üzerine kendi Şems ve Mevlâna'larından ilham alarak, bugün ve her gün, herkes için muazzam bir ders vardır, diye belirterek bitireceğim.

1) Mesnevî'de Şems'e dair Mevlâna

Şems'i bulmak gayretleri; Mevlâna'nın *Divân-ı Şemsî*, *Divân-ı Kebîr*'de yazdıklarında yoğunlaşır. *Divân-ı Şems* adı dahi Mevlâna'nın, bu *Divân*'ın yazarlığı iddiasını reddettiğini ortaya koyar. Bunun yerine o, Şems mahlasıyla kendi kimliğini saklar. Adetâ şiiirlerine bir marka mühürlemek gibi, genellikle gazellerinin son beyitlerinde şâirâne müstear isimleriyle geçen,

Modern dönem öncesi şairleri için bu fevkalâde bir marifettir. Mevlâna, kendi adını söylemek yerine, mânevî tevazuunun ve kendi dönüşümünün üzerindeki, Şems tesirini ikrar tezahürü olarak, Şems'i zikreder. *Divân*'ın her sayfasında, Mevlâna'nın dönüşümünde Şems'le tanışmışlığın rolüne dair bir işaret vardır:

*Pîrim ve murâdım, derdim ve devâm,
Açıkça söyleyeceğim: Sen benim Şems'im (güneşim) ve üstâdımsın.
Senin sayende Hak'ka eriştim.*¹

Veya

*(Şems el-Hakk) Hakk'ın Şems'i benim sırrımdır,
Tebriz niyazımdır (ihtiyacımdır),
O benim namazımın kiblegâhıdır; O benim abdestimin nurudur.*²

Bu konuda, neredeyse söylenecek sonsuz söz vardır. Fakat ben burada daha az incelenmiş bir cihete, Şems'in *Mesnevî-yi Mânevî* üzerindeki tesirine dönmek isterim.

Mevlâna'nın öğretileri üzerine, nafîle ve belki de çok katı bir bütünlük sunmak çabası yerine, *neyin* hikâyesi gibi *Mesnevî*'nin başlangıç kıssalarından bir kaç tanesinin, bir sunuşu ile devam edeyim. Harikulâde 18 açılış beytiyle Mevlâna, *ney* sembolünü kullanarak, insanlığın esas halini ifade eder. O, okurlarını *neyin* hüznünü dikkatle, dinlemeye çağırır. *Ney*, aslî vatanı olan sazlıktan kesilmiştir. Benzeri şekilde insanlık da âyet-i kerîmede "innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciun" (K 2.156), (elbette biz Allah'tan geldik ve ebeden O'na (Allah'a) dönüyoruz) buyurulduğu vechile, kendi İlâhî aslından ayrılmıştır. *Neyin* aslından sürgün edilmesi ızdıraplıdır, firakın (ayrılığın) elemünde inlemektedir. Lâkin bu saz, tam da bu ayrılık kederiyle, güzel bir mûsikî ortaya çıkaran *neye* dönüşür. İnsanın hali de budur: İlâhî (asıldan) ayrılığın acısıyla dolmuş ve bu ayrılık sebebiyle de, kendisine yaraşanı ya-

1 *Divân-ı Şems*, s. 509.

2 *Makalat*, s. 49.

şamak ihtimali vardır. Mevlâna ağlayışının aşk ateşi olduğunu, bu ateşin ise bütün kirleri yakıp kül ettiğini belirtir; hatta o ateş, ham olanı pişmişe dönüştürür, mânevî olgunluğa erıştırir. Sultan ve hizmetkârın hikâyesine geçmeden önce; Mevlâna'nın, bu söylediği kıssalardaki kahramanların, bizim varlığımızdan başka birileri olmadığını, kendi mânevî hünerlerimiz ve temâyüllerimize tekabül ettiğini, söylediğini hatırlayalım. Bu hikâyede, hizmetkâr hiçbir hekimin teşhis koyamadığı bir deritten muzdariptir, ama bir ârif bu ızdırabı aşk olarak doğru teşhis edebilmiştir.

*Aşk ızdırabı diğer bütün dertlerden ayırır;
Aşk, İlâhî sırların usturlâbıdır.*

Mevlâna, şiirin binlerce mısralık gelmiş geçmiş üstadı, aşk hakkında kabîl olan her simgeyi kullanarak konuşur, aşkın insan kelimelerinin ötesine geçtiğini itiraf eder.

*Aşkı tarif için, açıklamak için ne desem,
Söylediklerimden mahcub olurum.*

Kıssanın bu noktasında ve aşktan bahisten sonra fevkalâde bir şey olur. Kıssada inanılmaz bir duraklama olur; ney, sultan ve hizmetkâr hepsi giderler. Aşkın derûnî hikmetlerini, aklın tek başına izah edemeyeceğini belirtirken; Mevlâna, *Âfitâb* (güneş) terimini kullanır. Elbette bu terimle ismi güneş demek olan, kendi mânâsının mürşidi Şems'i hatırlatmaktadır.

*Güneşin ışığı her bir huzmesinde tabiatını açığa çıkarır,
Eğer istediğin buna delil ise, sadece bu cihete bak!
Gölgeler ışıldayan parlaklığın tezâhürüdür,
Fakat senin ruhunu güneşin nuru doldurur.*

Mevlâna, bu şekilde Şems'ten bahseder ve biz güneş bahsinden imanın Güneş'i Şemseddin hakkındaki konuşmaya aktarıyoruz. Buradan itibaren kesâfet/yoğunluk artar Şems'in adından bahis de sıklaşır. Her bir îmâ ile kıssadaki coşku zirveye erişene dek yoğunlaşır:

366

GÜNEŞLE
AYDINLANANLAR

ENLIGHTENED
BY THE SUN

*Ebedî ve ezeli güneş –cihanda onun kadar garib bir şey yoktur,
Orada canın/ruhun güneşinin/Şems'inin geçmişi yoktur, o değişmez.
Burada gözlerinin önünde sadece bir güneş/Şems vardır,
Fakat sen hâlâ benzeri güneşleri tasavvur edebiliyorsun.
Benim Şemseddin'imın haberleri eriştiğinde,
Âsumânın en yükseğindeki güneş tamamen utanç içinde çekildi!
Hicrânın ciğer-yakan ızdırabını şerhi
Yeniden konuşacağımız vakte dek tehir etmek en iyisi...*

Mevlâna'nın müridi Hüsameddin mürşidini, Şems hakkında biraz daha konuşmaya teşvik edince, Mevlâna bunu reddeder:

*Daha fazla fitne ve kanımı akıtmayı aranma,
Tebrizli Şems'ten daha bahsetme.*

Bunun üzerine Hüsameddin, bir mutasavvıfın geleceği beklememesi ve daimî olarak, yaşanan anın içinde yani *ibn'ül-vakt* olması gerektiğine dair bir karşılık verir. Mevlâna kabullenir, fakat “yârin sırlarından bahsi, başkalarının öyküleri üzerinden yapmanın, daha uygun olduğu” ikazında bulunur...

*Sevgilinin sırlarının mahfuz tutulması münasiptir, dedim ki
Vecd içinde dinle,
Saklı tutulan âşkın sırrının
Başka sevdâların hikâyeleri vasıtasıyla açığa çıkması en iyisidir.³*

Bunu söyledikten sonra Mevlâna kıssaya geri döner, hikâyenin bu noktasından sonra kendi öyküsünü, Şems'le yakınlığını başkalarının kıssaları ile anlatacağını belirtir. Böylece Mesnevî'yi, hem İlâhî kaynaktan hem de, İlâhî için ayna benzeri bir varlık sağlayan, insan sevgililerinden, ayrılık ve birlik hakkında şimdi doğrudan, biraz sonra dolaylı konuşmak gayreti olarak, okumak mümkündür.

3 *Mesnevî*, 1.135.

Mesnevî'nin ilk kitabının kıssalarını birbirine bağlayan ana konu nedir? Ney hikâyesi ile başlıyoruz ve Hz. Ali kıssası ile bitiriyoruz. İnsanın mevcut hali ile başlıyor, Allah'tan mahrum bırakılmak ve ayrılıktan başlıyor ve Hz. Ali'nin yani insan-ı kâmilin ki, O bir dağ gibidir. Tutkunun rüzgârları ile bir o yana, bir bu yana savrulan bir saman parçası değildir. Düşman mübarek yüzüne tükürünce, kılıcını kınına koyan, Ali'nin hikâyesi ile bitiriyoruz. Bu sadece Mesnevî'nin değil, İlahî Aşk'ın ateşlerinde pişen, insan ruhunun da gelişimidir. Bu Mesnevî'nin kıssalarını aydınlatan, "başkalarının" öyküleri üzerinden söylenen, Şems'in kokusunun saklı hikâyesidir.

Saklı tutulan âşkın sırrının

Başka sevdâların hikâyeleri vasıtasıyla açığa çıkması daha iyidir.

Kendi Şems'imizle karşılaşmamızda, mânen ham olmaktan ve ayrılık acısıyla ağlamaktan, pişmişliğe doğru ilerlemeye ve Hz. Ali'nin makamına erişmeye, biz de talib olabiliriz inşaAllah. Bizler de "Güneş'le aydınlananlar"dan olmayı gaye edinmeliyiz.

2) Şems'in Makâlat'ında Mevlâna

Şems de, Mevlâna ile buluşması ve Mevlâna'nın kendisi için anlamının, ne olduğu üzerine tefekkür eder. Bu konudaki en iyi kaynağımız, Şems'in kendi eseri olan *Makâlat*'tır. Şems, Mevlâna ile buluşmaya baştan beri mütemâzil olduğunu; ancak, henüz Mevlâna'nın kendisinin sırlarını almaya, hazır olmadığını belirtir. Vazifesinin, Allah'ın sevgili kulunu, etrafındaki bazılarının, ona zarar verebileceklerinden korktuğu ve liyakatsizlerden kurtarmak olduğunu söyler.⁴ Şems'ten, Mevlâna'nın kendisiyle buluşmadan önceki hayatına dair; Mevlâna'nın, firavun gibi olduğu, bilgisi sebebiyle gururlandığı, hukuk hükümleri ve içtihad ilkeleriyle, fıkha hâkimiyetinden dolayı, kibre kapıldığı gibi konularda, merakının uyandığını öğreniyoruz. Şems'in bakış açısından, bu bilgiler Allah'ın ve Peygamberlerinin yoluna ait değildir ve esasen yolu tıkayabilirler. Mevlâna'yı bir pir ve mürid modelinde bulduğunu, hâlbuki kendisinin onun için daha

⁴ Movahhed, *Shams-e Tabrizi* (Şems-i Tebrizi), *Makâlat*'tan iktibas, s. 140.

fazlasını, “pir ve mürid olmanın ötesinde”⁵ bir şey istediğini belirtmiştir. Neydi bu yol? Ayna gibi aksetmek, ilâhî buluşma yolu. Şems, şahsına özel mizacı ile bilinir. Mevlâna ile ilişkisini de, benzersiz kılmak için uğraşmıştır. Şöyle der:

*Benimle arkadaşlığa yol bulanda bir nişan bulunur. Başkalarının dostluğunun çekiciliğini ve lezzetini kaybetmiş olması, bu nişandır. Lezzet ve çekiciliğin kaybolmasından daha da fazlası, aslında onlarla sohbetin dayanılmaz hale gelmesidir.*⁶

Bunun gayet iyi bilinen bir ciheti Şems’in, Mevlâna’yı evvelki mutasavvıf üstadların, hatta kendi babasının dahi eserlerini çalışmaktan men’ etmesidir. Mevlâna’ya, Sultânü’l-Ulemâ lakaplı babası Baha Veled’in, *Ma-arif* kitabını okumayı veya oradan iktibas yapmayı yasaklamıştır.⁷ Eflâkî, Mevlâna’nın Şems yaşadığı sürece, ona uyduğunu ifade eder.⁸ Mevlâna’nın öğrencilerinin, bu kurulu düzenden ayrılmayı müsbet karşılamadıkları, iyi bilinir. Birçokları, Mevlâna ve Şems’in beraber geçirdikleri zamanın yoğunluğunu, kıskandılar ve elbette Mevlâna’nın, kendi oğlu Alâaddin’in dahi, Şems’in katlinde parmağı olabileceği ihtimali vardır. Sultan Veled’in, Şems’in Mevlâna üzerindeki etkisini büyücülükden geri kalmaz, diye karşılaştırdığı ifadesi de aynı şeyi söyler:

*Bir saman parçasının akıntıya kapılıp gitmesi gibi Şeyhimizi bizden
uzaklara götüren bu adam kimdir?*

Onu bütün insanlıktan sakladı

Ruhundan bir nişâne kalmadı, onun yüzünü bile göremiyoruz artık.

Bu adam bir büyücü mü?

5 *Makalat*, s. 778-789.

6 *Makalat*, s. 74.

7 *Makalat*, s. 784.

8 Eflâkî, *Menâkıbu’l-Ârifin*, 2:652.

Ne gibi bir büyü yaptı? Ne efsun kullandı ve şeyhimizi tuzağa düşürdü?

Şems'le tanıştıktan sonra, Mevlâna'nın dönüşümünü daima duyduk. Doğrudur! Ancak biz Şems'in, Şems'le buluşmasının, ondaki değişimine yeterince eğilmedik/yoğunlaşmadık. Mutasavvıflar sıklıkla, birlik ve ayrılık bağlantısının, ötesine geçmek zarureti hakkında konuşurlar. Aşk yolunun (*mezheb-i aşk*) ilk mutasavvıfları, Sevgili ile birlik özleminde oldukça, o kişinin birlikle aşk içinde olup, Sevgili'ye âşık olmadığını söylerler.¹⁰ Şems bu yüksek mertebeye erişmiş görünüyor:

*Mevlâna'dan ayrılık,
Bana acı vermiyor,
Onunla birliktelik,
Bana neşe getirmiyor.¹¹*

Belki de bunun en iyi belirtisi, sohbetleri olgunlaştıktan sonra Şems'in, Mevlâna'dan bahis şeklini değiştirmiş olmasıdır. Burada Şems, Mevlâna hakkında bir kaç baskın tasvir kullanır: İlki, yansıtma, tefekkürdür. Hakikatte bu, Mevlâna'nın Şems'le, kendi dostluk anlayışını da yansıtmaktadır:

*Bu Mevlâna ay ışığı gibidir;
Ancak aydan süzülüp geçmedikçe,
Varlığım güneşinin ışığına gözler dayanamaz.
Güneşin nuruna ve parlaklığına bakışlar dayanamaz.
Ay Güneş'e erişemez, Güneş ay'a ulaşmadıkça.¹²*

*Ve bir başka yerde,
Güneşin yüzü Mevlâna'ya yöneliktir,
Çünkü Mevlâna'nın yüzü güneşe yöneliktir.¹³ demektedir.*

9 Sultan Veled, *Velednâme*, 42. Yukarıdaki kısım Movahhed'in *Shams-e Tabrizi* kitabına oldukça geniş yer alır, 138-144.

10 Ayn el-Kudât Hamedâni, *Temhidât*.

11 *Makalât*, s. 794.

12 *Makalât*, s. 115.

13 *Makalât*, s. 720.

Birçok rehberlik ilişkisinde; müşidin, mürid olmaya uygun olanı dönüştürmek putundan, arınması ve onları oldukları gibi kabul etmesi, güzel bir adımdır. Şems, Mevlâna'nın hakiki değerinin, ne olduğunu gördüğü noktaya erişir. "Peygamberlerin dahi onun huzurunda bulunmayı arzuladıklarını, orada olamadıklarından üzgün ve ızdırab içinde olduklarını"¹⁴ söyleyerek, Mevlâna'nın rütbesini metheder. Hatta daha da fazlasını söyler: "Her kim ki, Allah'ın Resul'ünü görmek isterse, onlar Mevlâna'yı görmelidir. Her kim ki Mevlâna'yı bulur, o ne mes'uddur."¹⁵

3) Şems'ten sonra Sohbet

Şems gittikten sonra hayatta ne yapılır? O kalpleri inkılâba sevkeden, çok güzel sevgili gelip, gittikten sonra biz nereye bakarız? Kendimizi, en çok Allah'ın huzurunda hissettiklerimiz, gittikten sonra, Allah'ın huzurunu nasıl buluruz?

Şems ve Mevlâna'nın hikâyesi Şems'le bitmez, çünkü Şems'ten sonra sadece Celâl yoktur, artık bir Mevlâna vardır ki; O, Allah'ı içinde ve her yerde bulmuştur. Bu Mevlâna ne hamdır, ne pişmiştir, fakat yanmaktadır.

Sohbet de Şems ile bitmez. Başka dostluklar da vardır, başka sevgiler, başka aynalar. Selahaddin Zerkubî ve Çelebi Hüsameddin de vardır. Eflâkî'nin Menâkıbü'l-Ârifin, kitabından biz ne işitmekteyiz?

"Mevlâna, Şemseddin Tebrizî'yi aramayı bitirdikten ve onun sırlarına kendi içinde şahit olduktan sonra, Şeyh Selahaddin'i doğurdu/ortaya çıkarttı ..." ¹⁶ Şemseddin'i aramayı bitirdiğinde, o Şems'in sırlarını kendi içinde buldu. Hakikaten bu da, bizim Mevlevî âyininde tekrarlanan bir niyazdır, *Sırr-ı Şems-i Tebrizî*.¹⁷

Mevlâna'nın bulduğu dostluğun kimliği, sohbetin hediyesini, Eflâkî açıkça ispatlar:

14 *Makalât*, s. 684.

15 *Makalât*, s. 794.

16 Eflâkî, *Menâkıbül-Ârifin*, O'Kane'in çevirisi, s. 490. Asıl metinde bölüm 5:1.

17 <http://www.dar-al-masnavi.org/golpinarli-2.html>

Hazreti Şemseddin Tebrizî'nin (ks) Allah'la dostluğuna şahid olan Mevlâna, Şeyh Selahaddin'deki zâhiri tecellide, aynı dostluğu gördü. Evvelce Hz. Şemseddin'e gösterdiği aşk ve teveccühü, şimdi aynen Şeyh Selahaddin'e yönlendirdi.¹⁸

Şems'ten önce, Baha Veled'in oğlu, tasavvufa âşinâ, hikmetli âlim Celâleddin Muhammed Belhî vardı. Şems'ten sonra ise Mevlâna. Fark sadece Şems değil, fakat hem de karşılaşmadır. Şems ve Mevlâna'nın karşılaşması dönüşümü/inkılâbı, halâsı/kurtuluşu, pişmeyi getirir. Bu buluşma, pişmeyi, fırını, balçıktan güle, beşerden insana, yaratılmıştan hakikate erişmiş mükemmel insana tekâmülü getirir.

Güneş ile aydınlanmaya talib olan bizler, müşidlerin kalıcı ikonlar/putlar değil, katalizör/hızlandırıcı olduklarını; hakikaten, Allah'ın âyetlerinin, işaretlerinin gayesinin, işaret etmek olduğunu bilmek dersine dikkat edelim. Zen arkadaşlarımız, bize parmağın mehtabı işaret etmek için var olduğunu ve parmağa bakışta kalmamız gerektiğini hatırlatırlar.

Sonsözü tekrar Mevlâna'ya bırakalım:

Bir gün Mevlâna, Hüsameddin Çelebi'nin bahçesinde oturuyordu. Ayakları su içindeydi, Şemseddin Tebrizî hakkında güzel sözler söylüyordu. Büyük müridlerinden Bedreddin, içini çekti ve dedi ki: "Ah, yazık! Ne hicab." Mevlâna: "Niye yazık? Neye yazık? Yazık demeye sebep nedir? Aramızda âh ü vâhın yeri nedir?" Bedreddin utandı, başını önüne eğerek dedi ki: "Hz. Şemseddin Tebrizî'yle hiç tanışmadığım ve kendisinin aydınlık huzurundan istifade etmediğim için üzgünüm."

Mevlâna bir saat kadar sessiz kaldı ve bir kelime bile konuşmadı. Sonunda; "sen Şems-i Tebrizî (ks) ile tanışmamış olsan da, babacığımın mübârek ruhu üzerine yemin ederim ki; sen, saçının her bir telinde yüz binlerce Tebrizli Şems'in olduğu ve hatta Şems'in kendisinin dahi, benim derûnî surlarımı müdrik olmakla, hayretlere gark olacağı bir huzurdasın." dedi. Mevlâna'nın huzurundakiler coşkuyla sema'â başladılar.¹⁹

¹⁸ Eflâkî tercümesi, sayfa 495.

¹⁹ Eflâkî, *Menâkıb-e'l-Ârifin*, 1:101-102.

God's mirror, Mawlana's mirror: Shams and Mawlana as mirrors

Omid Safi

Professor of Religious Studies, University of North Carolina at Chapel Hill

The centrality of the relationship between a spiritual mentor (*pir, shaykh*), and a spiritual seeker (*murid*) is one of the cornerstones of the Sufi path in Islam. This relationship, which goes back to the very example of the relationship between the Prophet and Ali, is typically described as a vertical relationship which includes aspects of submitting one's will not just to God, but in a meaningful way to the spiritual mentor as well. Yet there are a few relationships in the history of Sufism that complicate this picture of a vertical relationship by moving towards a horizontal model of complementarity, of equality, and ultimately of mutual reflection. What happens in these relationships is exactly what happens when two mirrors are placed in front of one another: whatever is placed between the two witnesses a reflection onto infinity.

And so it has been with Mawlana and Shams. Each is a mirror for the other, and yet there is something transformative, redemptive, and even alchemical when their pure hearts come to share in this fellowship and companionship (*sohbat*), and come face to face in this mirroring relationship that extends all the way to God's infinity.

In this paper I will touch on three reflections: the reflection of Shams in Mawlana's writings, the reflection of Mawlana in Shams' writings, and then take a step back to reflect on the ongoing mutual reflection and transformation after the earthly disappearance of Shams. I will end by pointing out that it is this lingering transformation has a great lesson for all those today and every day who aspire to their own Shams & Mawlana encounter onto infinity.

1) Mawlana on Shams in the Masnavi

For good reason, the most common attempts to locate Shams in Mawlana's writings have focused on the *Divan-e Shams*, the *Divan-e Kabir*. Even the name *Divan-e Shams* demonstrates that Mawlana refuses to take authorship for the Divan, instead hiding his own identity in Shams' penname. This was a remarkable feat for Premodern poets, who used their poetic pennames, typically mentioned in the last lines of their ghazals, to stamp something like a trademark on the poems. In this case Mawlana does not refer to his own name, but rather to Shams', an act of spiritual humility and acknowledgment of Shams' impact on Mawlana's transformation. Every page of the Divan offers a glimpse into Mawlana's transformation at having met Shams:

نم ی‌اود و نم درد، نم دارم و نم ری‌پ
نم ی‌ادخ و نم س‌مش، نخس نی‌ا مت‌ف‌گ‌ب ش‌اف
نم راز‌گ‌ق‌ح ق‌ح ی‌ا، م‌ا‌ه‌د‌ی‌س‌ر ق‌ح ه‌ب و‌ت ز‌ا
نم ی‌ادخ و نم س‌مش، م‌ا‌ه‌د‌ات‌س‌ا ر و‌ت ر‌ک‌ش

*My pir, my desired one.
You are my ailment, you my cure.
I'll say it openly:
you are my Shams, you are my lord.
It is through you that I have reached God (Haqq).¹*

Or,

م‌ز‌ای‌ن د‌ش ز‌ی‌ر‌ب‌ت م‌ز‌ا‌ر ت‌س‌ا ق‌ح‌ل‌ا س‌م‌ش
م‌ت‌س‌د ب‌آ ر‌ون و‌ا م‌ز‌ا‌م‌ن ه‌ل‌ب‌ق و‌ا

*Shams al-haqq is my secret (raaz)
My needfulness is through Tabriz (niyaaz)
he is the qibla of my prayer (namaaz)²*

1 Divan-e Shams, page 509.

2 Maqalat-e Hamaayesh-e Shams-e Tabrizi, page 49.

One could go on almost indefinitely here, but I wish to turn here to a lesser explored aspect, the impact of Shams on the *Masnavi-ye Ma'navi*.

Rather than a futile and perhaps too rigid of an attempt to present the totality of Rumi's teachings, what follows is a presentation of the opening few stories of the *Masnavi*, the fabled account of the reed-flute (*ney*). In a brilliant opening 18 lines, Rumi uses the symbol of the reed-flute to represent the essential human condition. He invites the audience to listen attentively to the lament of the *ney*. The reed-flute has been cut from the bed of reeds, which was its original home. In similar ways, humanity is also separated from its Divine Origin, as in "indeed we come from God and towards God we are perpetually returning." The reed's exile from its origin is painful, as it suffers from the affliction of separation (*feraq*). Yet it is precisely through the anguish of separation that the reed has been transformed to a reed-flute, which now produces beautiful music. Such is the human condition: full of pain of separation from Divine, and yet precisely because of separation faced with the potential of *becoming*. Rumi points out that his cry is that of the fire of love (*eshq*), a fire that burns away all impurities, even as it transforms the raw (*khwam*) to "cooked", i.e. spiritually mature. Before moving on to the first full narrative, that of the story of the King and the Handmaiden, Rumi reminds us that the tales being told are in fact the "reality of our own condition", in other words these are not about characters outside of our own being, but rather correspond to our own spiritual faculties and tendencies. In this tale, the handmaiden suffers from an ailment that no physician has been able to diagnose, except for a wise soul who is correctly able to diagnose this affliction as love:

تسادج اهتلع ز قشاع تلع
تسادخ رارسا بالرطصا قشع

*The affliction of love is apart from all other afflictions;
love is the astrolabe of Divine secrets.*

Mawlana, ever the master of thousands of lines of poetry using every conceivable image to speak about love, confesses that love transcends human words:

نایب و حشر ار قشع میوگ هچره
نآ زامشاب لچخ می آ قشع هب نوچ

*Whatever I say to explain love, and make it clear
I am ashamed of those words*

At this point in the narrative, and after this mention of radical love (*eshq*), something magical happens. There is a remarkable narrative breakdown, the ney is gone, the king is gone, and the handmaiden is gone. In expressing that the intellect alone can not elucidate the inner mysteries of love, Rumi uses the term *Aftab* (*sun*), which is of course reminiscent of his spiritual mentor Shams, whose name also means sun.

باتف آ لی دم آ باتف آ
باتم وری و زادی اب تل لی د رگ

*Sunshine reveals its nature in each ray
so if it's proof you want just look this way!*

دهدی می نایشن هی اس را یو زا
دهدی می ناج رون مد ره سمش

*Shadows can indicate what's shining bright
But it's the sun which fills your soul with light,*

So now Mawlana has spoken of Sun (*Shams*), and we go from talking about the sun to talking about the Sun of the faith, Shams al-Din. From here on the intensity picks up, as do the frequency of mention of shams' name. With each mention, the fervor in the narrative intensifies till reaching a zenith:

تسین سمش نوچ ناهج رد یبیرغ دوخ
تسین سمش ک یقاب ناهج سمش

*Eternal sun—there is nothing quite so strange
there soul's sun has no past, it doesn't change*

درف تسه هچ رگا ج راخ رد سمش
درک ریوصت و لثم مه ناوتیم

*There is only one sun there before your eyes
but similar suns you still can visualize.*

دیسر نی دلا سمش یور تیدح نوچ
دیشک رد رس نامس آ م راج سمش

*When news about my Shams al-Din first came
The heaven's highest sun withdrew through shame!*

رگج نوخ نی و نارجه نی حرش
رگد تقوات راذگب نامز نی

*Describing separation's torture then
is best postponed till we speak again*

Rumi's disciple, Hosam al-Din pushes him to speak more about Shams,
which Rumi refuses:

یوچم یزیرنوخ و بوش آ و هنتف
یوگم یزیربت سمش زانیزا شیب

*Seek no more discord and the shedding of my blood,
say no more of Shams of Tabriz.*

Hosam al-Din offers the rejoinder that a Sufi must not wait till the future, but be perpetually present in the *waqt*, present moment. Rumi concedes, but under the caveat that “it is better to speak of the secrets of one’s beloved through the tales of others....”

رای رس رت شوخ هدی شوپ شمت فگ
رادش وگ تیاک ح نمض رد وت دوخ
ناربلد رس هک دشاب نآ رت شوخ
نارگی دئی دح رد دی آ هت فگ

*The loved one’s secrets best kept veiled, I said.
Listen to it in ecstasy instead,
The lover’s secret that’s been kept concealed
Is best through the tales of other loves revealed.³*

He then returns to the narrative, by stating that from this point on his own story, his own relationship with Shams would be told through the stories of others. The *Masnavi* can thus be read as a now direct, now indirect attempt to talk about separation and union, from both the Divine source and the human beloveds who have provided a mirror-like presence for the Divine.

What is the overall narrative arch of the first book of the *Masnavi*? We begin with the story of the Ney, and we end with the story of Hazrat Ali. We begin with the present state of humanity, that of being cut off and separated from God, and we end with the story of Ali, the perfect human being, the one who is like a mountain (*kuh*) and not a piece of straw (*kaah*) to be blown hither and thither by the winds of one’s passion, by the story of Ali who sheeted his sword when the enemy spat on his blessed face. This is the progression not just of the *Masnavi*, but also of the human spirit cooked in the fires of Divine Love. This is the hidden story of the fragrance of Shams, illuminating the stories of *Masnavi*, while being told through the tales of “others.”

نارگی دئی دح رد دی آ هت فگ // ناربلد رس هک دشاب نآ رت شوخ

3 Masnavi 1:135.

In the encounter with our own Shams, we too can aspire to move from being spiritually raw and crying out in agony of separation to being cooked, and reaching the *maqam* of Ali, insha'allah. We too are to aspire to be "enlightened by the Sun."

2) Mawlana in Shams' Maqalat.

Nor surprisingly, Shams also reflects on his meeting Mawlana, and what Mawlana means to him. Our best source for this is Shams' own writings, the *Maqalat*. Shams states that he had been inclined to meet Mawlana from the very beginning, but that Mawlana was not yet prepared for receiving his secrets. He goes on to say that his task was to rescue that sweetheart-servant of God from the unworthy folks around him that he feared would cause Mawlana harm.⁴ From Shams, we get intriguing insights into Mawlana's life before the encounter with shams, including that Mawlana had been like a pharaoh, filled with pride over his knowledge, and that he took pride in his command of *fiqh*, of the Principles [of Jurisprudence], and the rulings of law. From Shams' perspective, these bodies of knowledge do not belong to the way of God and the way of the Prophets, and can actually veil the path. He recognized that Mawlana was in a model of Pir and murid, whereas he wanted something more for Mawlana, something as he says "a path beyond being a pir and murid."⁵

What was this path? The path of theophanic encounter, of mirroring. Shams, known for his eccentric mannerisms and temperament, also strove for a unique relationship with Mawlana, and he stated:

The one who finds a way to companionship with me bears a sign. That sign is that the companionship of others loses all appeal for him, and loses its flavor. Even more than losing appeal and flavor, actually it becomes impossible for him to have sohbat (companionship) with them.⁶

4 Movahhed, Shams-e Tabrizi, citing Maqalat, page 140.

5 Maqalat, pages 778-789.

6 Maqalat, 74.

One aspect of this, well-known, has been that Shams prevented Mawlana from studying the works of previous Sufi masters, even Mawlana's own father. He has Mawlana not read or quote from Sultan al-'ulama (*Baha Valad*)'s book, the *Ma'aref*.⁷ Aflaki states that Mawlana obliged Shams as long as Shams was alive.⁸ It is well-known that Mawlana's disciples did not take well to this move away from the establish tradition. Many were jealous of the intensity of the time that Mawlana and Shams were spending together, and of course it is of course possible that Mawlana's own son, 'Ala Al-Din, might have had a hand in Shams' murder. Equally telling is that statement of Sultan Valad, who compares Shams' effect on Mawlana to nothing less than sorcery:

*Who is this man who has carried our shaykh
away from us like a piece of straw carried away on a stream?*

....

He has veiled him from the whole of humanity

....

*There is no sign of his soul anymore
we no longer see his face.*

Is he a magician?

*Otherwise, what magic, what incantation did he use
to ensnare our shaykh?*⁹

However, we have always heard about how Mawlana was transformed through meeting Shams. True enough. However, we have not sufficiently focused on how Shams was also transformed through meeting Shams. Sufis often talk about the need to rise above connection to union and separation. Earlier Sufis of the Path of Love (*mazhab-e eshq*) that so long as one yearns for union with the Beloved, then one is in love with union, not with the Beloved.¹⁰ Shams seems to have reached this high station:

7 Maqalat, 784.

8 Aflaki, 2:652.

9 Sultan Veled, Valad-nameh, 42. The above section is largely indebted to Movahhed, Shams-e Tabrizi, 138-144.

10 Ayn al-Qozat Hamadani, Tamhidat.

*Separation from Mawlana
Brings me no pain.
Union with him
Brings me no joy.¹¹*

The best indication of this, perhaps, is to think about the way that Shams speaks about Mawlana differently after their *sohbat* has matured. Shams here uses a few dominant images about Mawlana: The first is one of reflection, of mirroring. This in a real sense mirrors Mawlana's own sense of his relationship with Shams:

*This Mawlana is like moonlight
sights cannot behold the sunlight of my being,
unless it is through the moon.
Sights cannot bear the radiance and luminosity of sunlight.
the moon cannot reach the Sun, unless the sun reaches the moon.¹²
And in another place
The Sun's face is turned towards Mawlana,
because Mawlana's face is turned towards the sun.¹³*

There is a beautiful step that happens in many mentoring relationships, when the mentor gives up on the idol of transforming the would-be-murid to that which they have come to imagine for them, and sees them for who and what they are. Shams reaches the point where he sees the final worth of Mawlana, which he praises in the lofty rank of "even the prophets are in sad anguish, yearning to be in his presence!"¹⁴

Even more, he says: "Whoever wishes to see the Messenger, sent from God, should see Mawlana. How blessed is the one who found Mawlana."¹⁵

11 Maqalat 794.

12 Maqalat, 115.

13 Maqalat 720.

14 Maqalat, 684.

15 Maqalat 794.

3) Sohbat after Shams

So where does one go in life after Shams is gone? Where do we look after that heart-transforming, ravishing beloved comes and goes? How we feel the presence of God after the ones through whom we most felt the presence of God are gone?

The story of Shams and Mawlana does not end with Shams, because after Shams there is not just Jalal, there is now Mawlana who has found God inside and all around. This Mawlana is not raw, not cooked, but on fire.

Companionship also does not end with Shams. There would be other friendships, other loves, other mirrors. So there is also Salah al-Din Zarkub, and there is also Chalabi Hosam al-Din. What do we hear in Aflaki's *Manaqeb al-'arefin*? "*When Mowlana finished searching for Shams al-Din Tabrizi and came to witness the latter's secrets within himself, he led forth Shaykh Salah al-Din...*"¹⁶ When he finished searching for Shams al-Din, he came to witness the latter's secrets within himself. This is indeed what we repeat in the Mevlevi ritual, *Sirr-e Shams-e Tabrizi*. "*Barâ-yé dam-é HaZrat-é Mawlânâ, sirr-é Shams-é Tabrîzi, karam-é Imâm`Alî, 'hû' be-gôy-êm*", which is part of the prayers said during the Mevlevi sama'.¹⁷

The identity of the relationship that Mawlana had found, the gift of sohbat, is something that Aflaki attests to explicitly:

The same eshq-bazi (game of love) and favor which Mawlana had bestowed on Mawlana Shams al-Din Tabrizi—God glorify his memory—having witnessed Shams Al-Din's friendship with God in the outward manifestation of Shaykh Salah al-Din, Mawlana now showed the same honor and reverence...

*Mawlana the same friendship that shams had with God in the outward manifestation of shaykh salah al-din. Therefore, the same love and favor that he had shown towards shams now he showed to salah al-din.*¹⁸

16 Aflaki, *Manaqeb al-'arefin*, translation by O'Kane, page 490. Original, chapter 5:1.

17 <http://www.dar-al-masnavi.org/golpinarli-2.html>

18 Aflaki translation, page 495.

Before Shams, there is the erudite scholar, even familiar with Tasawwuf, Jalal al-Din Mhammad Balkhi, son of Baha Valad. After Shams there is Mawlana. The difference is not just Shams, but the encounter. It is the encounter of Shams and Mawlana that offers the transformation, the redemption, the cooking. It is the meeting that offers us the cooking, the oven, the movement from *Gel* to *Gol*, from clay to Rose, from *Bashar* to *Insan*, creature to the fully realized human being.

May those of us who aspire to be enlightened by the Sun continue to heed this lesson of knowing that the teachers are catalysts, not permanent icons; that the purpose of the *ayat* (*signs*) of God is indeed to point. As our Zen friends remind us, the finger is there to point to the full moon, and we are not to stay stuck looking at the finger.

Let us let Mawlana have the last word here yet again.

One day Mawlana was sitting in the garden of Hosam al-Din Chalabi. He had his feet in the water, and he was narrating many words of praise about Shams al-Din Tabrizi. Badr al-Din, who was one of the great disciples, sighed and said: "alas! What a shame." Mawlana said: "why alas? What alas? What reason is there for alas? What place does alas have in our midst?"

Badr al-Din was embarrassed, and put his head down and said: "I felt regretful since I never met Hazrat Mawlana Shams al-Din Tabrizi, and I never got to benefit from his luminous presence."

*Mawlana was quiet for a whole hour, and didn't speak a word. Afterwards he said: "Even though you never met Shams-e Tabrizi, may God exalt his mention, I swear by the sanctified soul of my father that you have arrived at the presence of one in whose every strand of hair there are a hundred thousands Shams Tabrizis, and even Shams would be bewildered in comprehending the secrets of my innermost secrets." Mawlana's companions became joyous, and rose to *sama*.¹⁹*

19 Aflaki, Manaqeb al-'arefin, 1:101-102.